

Iluminacja krajobrazu miasta na przykładzie Lyonu

Magdalena Zienowicz

City Landscape
Illumination on
an Example
of Lyon

Wprowadzenie

Introduction

Sztuka iluminacji wyszła z fazy artystycznego oświetlania budynków i stała się częścią zintegrowanych opracowań projektowych, przejmując typowe dla nich metody postępowania. Prowadzą one do zmiany nocnego wizerunku całych miast oraz zespołów krajobrazowych, odmieniając zarówno ich układ kompozycyjny, jak i funkcjonalny. Służą nie tylko akcentowaniu tego, co jest akcentowane za dnia, ale też czasem wydobywają z mroku zaskakujące rysy „krajobrazów codziennych”, kreują nowe wyróżniki przestrzenne, umożliwiają ożywienie swoistych przestrzeni nijkich, zaniedbanych, omijanych.

Uzyskanie zamierzonego efektu iluminacyjnego jest wypadkową szeregu działań i wyborów, dokonywanych na kolejnych etapach realizacji projektu. Coraz częściej konieczna staje się w tym zakresie ścisła współpraca architektów, architektów krajobrazu i projektantów światła, zjednoczonych wspólnym poczuciem sztuki, wiedzą techniczną i etyką, której podstawowym kanonem jest odpowiedzialność.

Ze względu na bogactwo środków technicznych i plastycznych, możliwości działania współczesnych twórców wydają się niemal nieograniczone. Iluminacja dysponuje szeroką gamą narzędzi tworzenia zaplanowanego efektu świetlnego. Przy ich pomocy można uzyskać bogatą ga-

lerię – „iluminotekę” wrażeń. To właśnie użyte przez projektanta środki wyrazu wpływają na stworzenie wzajemnych relacji pomiędzy elementami oraz wywołują przeżycia estetyczne. Działania te czasami następują na drodze porządkowania podobnych do siebie części, a kiedy indziej poprzez zestawianie ich na zasadzie kontrastu. Odpowiednie operowanie elementami i ich atrybutami może dać efekt, który odbiorca doświadczy jako odczucie statyczności, porządku, równowagi, harmonii, dynamiki, chaosu czy niepokoju. Swoboda i wycucie w posługiwaniu się szeroką gamą środków plastycznych, jaką oferuje współczesna technika wymaga od twórcy opanowania warsztatu projektanta światła. Profesja ta w ostatniej dekadzie stulecia przeszła radykalną zmianę od inżynierów i techników, którzy działali głównie na rzecz reklamy i lobby koncernów oświetleniowych do specjalistów, którzy kreują swoje wizje w oparciu o sztukę, potrzeby społeczne i wymogi środowiska.

Lyon jako przykład nocnego kształtowania krajobrazu miejskiego

Lyon as an example of the
night city landscaping

Realizacja działań świetlnych w Lyonie obrazuje profesjonalne i całościowe podejście do ilumina-

Ryc. 1. Parking przy końcowej stacji metra L. Bonnevoy Astroballe w Lyonie; działanie światłem i kolorem porządkuje i uatrakcyjnia przestrzeń komunikacyjną

Fig.1. Parking at the terminal station of underground L. Bonnevoy Astroballe L. Lyon, light and color operation to arrange and make more attractive the space communication

organizacji należy również ochrona środowiska i optymalne wykorzystanie światła.

Władze Lyonu postanowiły rozwiązać problem iluminacji systemowo i całościowo. W 1989 roku opracowano plan iluminacji miasta z myślą o zaplanowanym eksponowaniu 150 wybranych obiektów, takich jak kościoły, wieże, mosty, atrakcyjne kamienice, pomniki i historyczne place. Dla każdego obiektu wykonano indywidualny projekt iluminacji i połączono je szlakami „świetlnymi”, które mają za zadanie kierować i orientować turystów w mieście.

Wprowadzono hierarchię jasności i koloru światła w zależności od elementów struktury przestrzennej miasta, wyróżniając: główne osie, wjazdy do miasta, obszary historyczne i zielone przestrzenie. Poprzez umiejętne użycie światła stworzono atrakcyjny i spójny wizerunek miasta, który służy mieszkańcom i turystom. Plan opracowany w 1989

cji w skali miasta oraz jest rekomendowana jako „wzorcowca” przez międzynarodowe stowarzyszenie *Lighting Urban Community International* (LUCI). Jest to organizacja utworzona w 2002 roku z inicjatywy Lyonu. Zrzesza miasta, które podjęły próbę stworzenia projektu iluminacji tzw. *Lighting Master Plans*. LUCI działa

przede wszystkim jako forum, gdzie przedstawiciele władz miast, architekci, urbaniści mogą się spotkać, aby wymienić doświadczenia i wspólnie zastanowić się na tym jak najlepiej wykorzystać światło, które stało się bardzo ważnym elementem w życiu miejskim, architekturze i rozwoju urbanistycznym. Do priorytetów

Ryc. 2. Lamy stanowiące wyposażenie głównej, pieszej ulicy Lyonu (Rue de République)

Fig. 2. Street lamps constituting equipment of the main pedestrian street of Lyon (Rue de République)

Ryc. 3. Panorama Lyonu wykonana ze wzgórza Fourviere

Fig. 3. Panorama of Lyon made from the hill Fourviere

roku jest na bieżąco monitorowany i udoskonalany. W 2003 roku rozpoczęto pracę nad nowym projektem, który miał na celu określenie zakresu i kierunków modernizacji istniejącego systemu oświetleniowego.

Aktualna koncepcja iluminacji miasta uwzględnia aspekty takie jak:

- różnicowanie atmosfery poszczególnych rejonów,
- identyfikowanie charakteru poszczególnych dzielnic,
- dostosowanie iluminacji do rytmu i tempa życia społeczeństwa (podział na iluminację o charakterze stałym, sezonowym oraz zmniejszenie poziomów natężenia światła w wybranych rejonach),
- obniżanie poziomu zanieczyszczenia światłem poprzez modernizację systemów oświetleniowych, recykling zużytych źródeł

światła oraz ograniczenie iluminacji w niektórych częściach miasta jedynie do zaznaczenia granicy obszaru.

Zmiany w stosunku do poprzedniego planu idą w kierunku iluminacji nie tylko zabytków, ale również na podkreśleniu zwykłych miejsc oraz stosowaniu bardziej oszczędnych rozwiązań (ryc. 1). Pierwszy plan skupiał się na ekspozycji przede wszystkim obiektów zlokalizowanych w centrum miasta. Drugi zakłada pięć punktów ogniskowych i zwrócenie się w stronę obszarów peryferyjnych. Nieatrakcyjne, pomijane i „opuszczone” części dzięki iluminacji mają zostać „zrehabilitowane”. W nowy projekt zostali włączeni artyści sztuk pięknych, którzy projektują indywidualne oprawy oświetleniowe. Stano-

wią one element wyposażenia przestrzeni publicznych w rodzaju unikalnych „mebli”, łączących nowatorstwo techniczne z estetyką (ryc. 2).

Istotą strategii planu iluminacji Lyonu jest tworzenie szczegółowych strefowych planów obejmujących określony obszar, a następnie łączenie je w plany całościowe. Metoda ta umożliwi uniknięcie generalizacji i uniformizacji rozwiązań. Plany szczegółowe dokładniej precyzują cele, rolę i zadania, jakie pełni światło w określonej części miasta.

Iluminacja Lyonu bazuje na walorach krajobrazowych: rzekach, wzgórzach, dolinach i głównych arteriach komunikacyjnych, które kryształują układ przestrzenny miasta (ryc. 3). Promuje też dziedzictwo, historię oraz unikalną geografie miejsca. Zwraca się również w kierun-

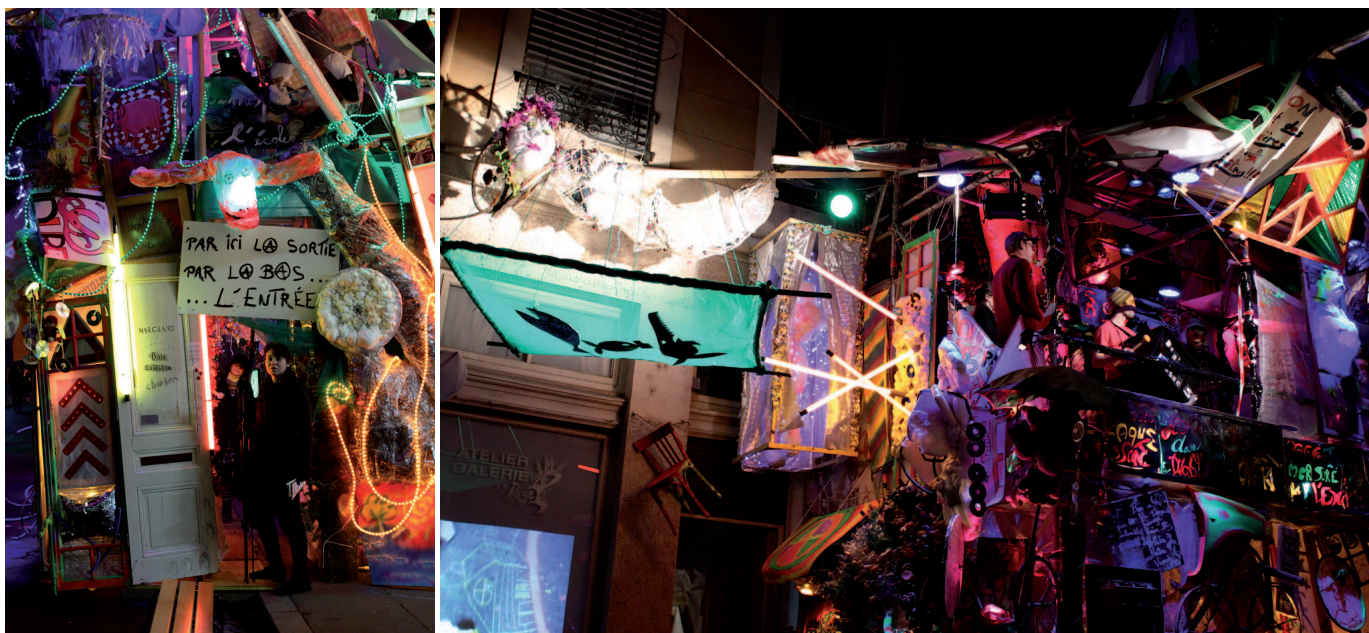
Ryc. 4. Nabrzeże rzeki Saône, widok dzienny i nocny; iluminacja rytmiczna wykorzystująca rastrowy podział i prześwity w ścianie nadbrzeża

Fig. 4. Quay of the river Saône, day and night view; rhythmic illumination using raster distribution and clearances in the quay wall

Ryc. 5. Nabrzeże rzeki Rhône, widok nocny; światło użyte w sposób „miękki” tworzy efemeryczny i melancholijny krajobraz kaskadowych skarp nabrzeża

Fig. 5. Quay of the river Rhône, night view; light used in a “soft” method forms an ephemeral and melancholy landscape of a cascading slopes of the quay

Ryc. 6. Spontaniczna iluminacja z okazji „festiwalu światła” 2009 w dzielnicy La Guillotière; mieszkańcy przynieśli niepotrzebne przedmioty ze swoich mieszkań celem stworzenia struktury, którą określili jako antyarchitekturę

Fig. 6. Spontaneous illumination on the occasion of “the festival of light” 2009 in the district La Guillotière; townspeople brought unnecessary things from their homes to create a structure which they described as antiarchitecture

Ryc. 7. Fragmenty Gerland Park nocą

Fig. 7. Fragments of the Gerland Park by night

ku osobliwości i odrębności ukrytych w zwykłych dzielnicach mieszkalnych. Nocą tworzy widok, który sprzyja powiększaniu się liczby iluminowanych panoram i sylwetek zewnętrznych.

Tereny nabrzeżne, rzeki oraz obszary zieleni są podświetlane w sposób ostrożny, aby pozostawić wśród nich fragmenty zacienione. Równocześnie dąży się do tworzenia światłem atmosfery charakterystycznej dla określonego miejsca, np. zakłada się różne iluminowanie nabrzeża rzeki Saône (ryc. 4) i Rhône (ryc. 5), które równolegle przecinają miasto.

Mosty Lyonu o kluczowym znaczeniu w historii i układzie komunikacyjnym są traktowane indywidualnie również w koncepcji iluminacji. Stanowią punkty do obserwacji panoram, przy czym każdy z nich ma pokazywać inny fragment miasta.

Obiekty o znaczeniu historycznym są iluminowane mocniejszym natężeniem światła tak, aby stanowiły akcent w krajobrazie miasta i różniły się od stref mieszkalnych, rekreacyjnych i przemysłowych. Iluminacja Lyonu obejmuje także dzielnice mieszkaniowe – poprzez światło próbuje się podkreślić ich charakter. Władze Lyonu dążą do tego, aby sami mieszkańcy decydowali, co sta-

nowi o specyficznych cechach ich miejsca zamieszkania (ryc. 6). Światło ma uwydatnić unikalność lokalnego terenu i kształtować nocną tożsamość dzielnicy.

Bardzo istotnym aspektem w iluminacji Lyonu jest sterowanie oświetleniem.

Założono, że iluminacja ma być dopasowana do rytmu życia mieszkańców, jak również ma sprzyjać turystyce. Wszystkie urządzenia oświetleniowe zostały wyposażone w foto zegary, które kontrolują nastanie mroku i świtu. Czas zapalania i gaszenia świateł dopasowuje się do każdego dnia indywidualnie, w zależności od panujących warunków.

Ryc. 8. Instalacje świetlne wykonane w różnych częściach miasta z okazji „festiwalu światła” 5-8.12. 2009 r. Lyon

Fig. 8. Light installations made in various parts of the city to celebrate “the festival of light” 5-8.12. 2009. Lyon

przykładem takiej realizacji jest Gerland Park¹, wykonany w ramach projektu modernizacji i przebudowy dzielnicy przemysłowej.

W parku zorganizowane są trzy różne typy przestrzeni: promenady spacerowe z drzewami, duże i małe pola oraz olbrzymi ogród pokazujący bujność szaty roślinnej poprzez różnorodność struktur roślinnych. Światło ma za zadanie w porze nocnej tworzyć nowy, magiczny świat, pokazując nowe relacje w przyrodzie i nowe układy przestrzenne (ryc. 7).

Coroczne koszty eksploatacji i konserwacji pokrywane są z dobrowolnego opodatkowania mieszkańców, które wynoszą około 20 franków na osobę rocznie (dane z 2002 r.). Efektem tych skorelowanych działań jest rosnąca z roku na rok liczba turystów, wydłużenie się czasu aktywności społecznych oraz poczucie dumy z zamieszkiwania w tak pięknym otoczeniu.

Do sławy Lyonu jako „miasta światła” przyczynił się zarówno imponująco zrealizowany plan iluminacji, jak i coroczny festiwal światła. Uroczystość ma swoje korzenie w tradycyjnym święcie obchodzonym od 1862 roku w dniu 8 grudnia. Tego dnia co roku ludzie umieszczają w swoich oknach świece, by podziękować Najświętszej Marii Pannie za otrzymane łaski.

Święto religijne od 1999 roku zamieniono w czterodniowe wydarzenie kulturalno-społeczne, obchodzone w otoczeniu światła we wszystkich jego formach: pochod-

ków atmosferycznych. Ponadto miasto zostało podzielone na kategorie; wyróżniono obszary i obiekty, które są iluminowane codziennie i takie, które są przedmiotem okazjonalnych działań. Dodatkowo każdego dnia po północy następuje spadek poziomu natężenia światła celem nie zakłócania snu mieszkańców.

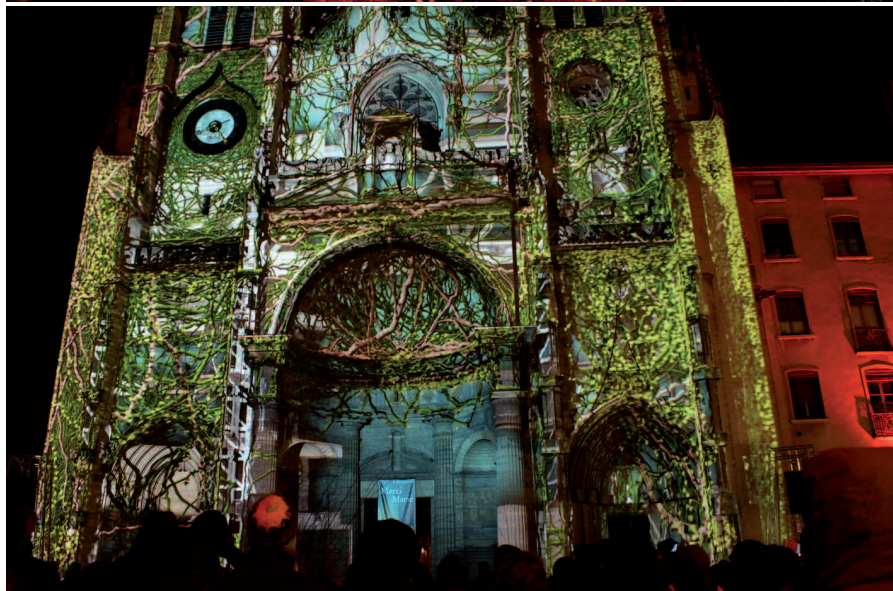
Kreowanie iluminacji w Lyonie podąża w kierunku iluminacji, do-

stosowanej do określonej przestrzeni i tempa życia w mieście. Plan iluminacji podlega ciągłym zmianom. Wykorzystując najnowsze osiągnięcia techniki oświetleniowej ewoluuje wychodząc naprzeciw potrzebom mieszkańców i turystów. Do pracy nad projektem coraz częściej zapraszani są artyści uprawiający sztuki piękne, celem wprowadzenia nowych środków wyrazu. Najlepszym

Ryc. 9. Instalacje świetlne wykonane w różnych częściach miasta z okazji „festiwalu światła” 8-12.12. 2010 r. Lyon

Fig. 9. Light installations made in various parts of the city to celebrate “the festival of light” 8-12.12. 2010 r. Lyon

ni, świec, oświetlenia, sygnałów świetlnych, projektorów i sztucznych ogni. Festiwal stał się miejscem spotkań sztuki i techniki oraz wspólnych zabaw do wczesnych godzin rannych. Jego już kilkuletnia historia pozwala śledzić najnowsze trendy oraz obserwować ewolucję iluminacji od „sztywnej” – opierającej się na rozwiązaniach wyłącznie technicznych do subtelnej – zachwycającej wirtuozerią artystyczną (ryc. 8–10).

Władze Lyonu aspirują, aby miasto cały czas kontynuowało swoją pionierską rolę w dziedzinie iluminacji. Równoległe ze zmianą nocnego wizerunku miasta zaangażowały się w promowanie „wiedzy o iluminacji”. Wyrazem działań edukacyjnych i naukowych ma być przygotowanie terenu do prowadzenia eksperymentów świetlnych. Drugą inicjatywą jest zamiar utworzenia europejskiego centrum szkolenia projektantów w dziedzinie iluminacji, wspieranego przez organizację LUCI. Będzie to miejsce dokumentacji i archiwizacji materiałów ilustrujących współczesny dorobek twórczy w tym zakresie².

Podsumowanie

Conclusion

Przykład Lyonu obrazuje, że każde działanie iluminacyjne powinno respektować indywidualne cechy środowiska, charakteryzować się szacunkiem do istnieją-

Ryc. 10. Instalacje świetlne przygotowane przez studentów szkół artystycznych i architektury przy placu du Griffon z okazji „festiwalu światła” 5-8.12. 2009 r. Lyon

Fig. 10. Light installations made by students of art and architecture schools at the du Griffon square on the occasion of “the festival of light” 5-8.12. 2009, Lyon

jektowanie iluminacji powinno być wyważone i uwzględniać przesłanki energetyczne, ekonomiczne i ekologiczne. Każdy projekt iluminacji powinien zakładać też takie rozwiązania, które nie niszczą elementu cienia i wykazują szacunek do ciemności. Od projektantów i władz miasta zależy, czy iluminacja będzie wynikiem zrozumienia krajobrazu i przyczyni się do wniesienia „nowej wartości”, czy też przyspieszy eksploatację i degradację środowiska. Czy będzie traktowana jako „podbój” krajobrazu przez człowieka, czy też będzie wyrazem szacunku wobec przyrody i dziedzictwa kulturowego.

Ryciny wykonała autorka.

Figures made by the author.

Magdalena Zienowicz

Institut Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Institute of Landscape Architecture
Wrocław University of Environmental and Life Sciences

Przypisy

¹ Głównym projektantem iluminacji Gerland Park był Laurent Fachard. Swą wiedzę jako projektant światła rozwijał od 1973 r. Na początku był związany z teatrem i senografią w 1989 r. założył w Lyonie niezależne studio projektowania iluminacji *Les Éclairagistes Associés*. Należy do grona osób, które artystycznie i organizacyjne odpowiadają za coroczny festiwal światła w Lyonie [www.lightingacademy.org].

² Laganier Vincent, 2008, *Lyon: City of Light* [www.mondiale.co.uk/mondoarc/Lyon/lyon.html].

cych zasobów oraz wykazywać się pełnym wyobraźni podejściem artystycznym do wizerunku przestrzeni miasta nocą. Szerokie propagowanie takiego podejścia spowodowało, że wizualne wartości krajobrazu zaczęto chronić w wielu krajach aktami prawnymi. Już ponad kilkaset miast na świecie realizuje iluminacje zgodnie z LMP (*Lighting Master Plan*), w których krajobraz jest postrzegany w kategoriach dobra publicznego we w wielu jego aspektach – od działalności inwestycyjnej po ekologiczną i energetyczną.

Doświadczenia wielu miast w szczególności francuskich dowodzą, że wprowadzenie światła

sztucznego powinno być wynikiem profesjonalnego i interdyscyplinarnego procesu projektowania. Iluminację należy zalecać, gdyż dzięki niej można pokazać ukrytą, odmienną atrakcyjność miejsca, dokonać metamorfozy obszaru lub też zilustrować ewolucję przestrzeni. Światło może zmienić postrzeganie krajobrazu z obrazu negatywnego na pozytywny, pomóc ludziom zaadaptować przestrzeń jako ich własną i sprawić, by ją polubili. Z drugiej strony rozwój techniki oświetleniowej i zwiększająca się ilość działań świetlnych w krajobrazie pociąga za sobą odpowiedzialność w stosunku do środowiska. W zawiązku z powyższym pro-